บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบ คุณค่าของบทละครตลอดจนที่มาของเนื้อเรื่อง ดาหลัง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อเป็นแนวทางในการเรียน การสอนวรรณคดีไทย วรรณคดีเปรียบเทียบ โดยเฉพาะวรรณคดีที่มาจากต่างประเทศ ผลของการค้นคว้าวิจัยสามารถสรุปความรู้เกี่ยวกับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องดาหลังได้ดังนี้

บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องดาหลังมีที่มาจากนิทานปันหยี นิทานประเภทนี้ได้มีผู้จัดให้อยู่ในกลุ่มวรรณกรรมประเภทวรรณศิลป์แนวโรมานซ์ ซึ่งกล่าวถึงการผจญภัยของเจ้าชายกุริปันปลอมตัวออกติดตามหาเจ้าหญิงดาหาผู้เป็นคู่หมั้นที่สูญหายหรือถูกลักพาตัวไป จนในที่สุดก็ได้พบและจำกันได้ นิทานปันหยีมีต้นกำเนิดสำคัญมาจากเกาะชวาบาหลี ในบาหลีปรากฏในรูปนิยายโรมานซ์ ส่วนในเกาะชวานอกจากปรากฏแนวโรมานซ์เหมือนในบาหลีแล้ว ก็ยังปรากฏว่าได้มีพื้นฐานมาจากพงศาวดารต่าง ๆ อีกด้วย สำหรับพัฒนาการของนิทานปันหยีในชวาบาหลีพบว่า มีพัฒนาการเป็น 2 ช่วงด้วยกัน กล่าวคือ ช่วงแรกก่อนศตวรรษที่ 18 เป็นแนวนิทานคลาสสิกซึ่งนิยมนำเสนอเรื่องราวชีวิตรักผจญภัยของตัวเอกในราชสำนัก แนวนิยมการเดินเรื่องจะเกี่ยวกับราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ ส่วนช่วงหลังประมาณศตวรรษที่ 18 - 19 เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลของอินเดีย จึงมีเรื่องราวแนวปาฏิหาริย์อยู่มาก ทั้งยังได้รับอิทธิพลของแนวนิทานพื้นบ้านอีกด้วย

เนื่องจากชาวชวาบาหลีนิยมเล่าเรื่องปันหยีผู้เป็นวีรบุรุษที่พวกเขาชื่นชอบ เมื่อได้ฟังแล้วก็ถ่ายทอดเรื่องนี้ต่อ ๆ กันไป ปรากฏว่ามีการถ่ายทอดนิทานปันหยีไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นอีกสังคมและวัฒนธรรมหนึ่ง ระยะของการแพร่กระจายนิทานนั้นมีผู้ให้ความเห็นว่า น่าจะอยู่ในช่วงที่อาณาจักรมัชปาหิตของชวารุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมฮินดูประมาณศตวรรษที่ 14-15 แต่บางท่านก็แย้งว่า น่าจะอยู่ในช่วงที่อิทธิพลของอาณาจักรมัชปาหิตเริ่มเสื่อม

ด้วยถูกอิทธิพลอิสลามเข้ายึดครองประมาณศตวรรษที่ 15 - 16 ไทยเราได้รับนิทานปันหยีของชวาบาหลีผ่านมาทางมลายู และจากอิทธิพลของมุสลิมแล้ว นิทานปันหยีในมลายูจึงเป็นนิทานที่ผสมผสานทั้งในด้านเนื้อหาและภาษา จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของวรรณกรรมพื้นบ้านมลายูไป แม้ว่าจะยังคงเค้าโครงเรื่องแบบนิทานปันหยีทั่ว ๆ ไป แต่ก็ได้มีผู้พยายามแต่งเติมให้เรื่องยาวออกไปด้วยการเพิ่มอนุภาคย่อย ๆ ขึ้นมา แต่จุดเด่นก็คือ ตัวละครมักจะเปลี่ยนชื่อกันหลายครั้งในการออกติดตามหาคู่หมั้น

จากข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า นิทานปันหยีได้แพร่กระจายมายังราชสำนักไทยในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยคณะละครมายงของแขกมลายูได้นำมาเล่น จึงมีรับสั่งให้นางข้าหลวงมลายูเชื้อสายปัตตานีเล่าถวายพระธิดาทั้งสองพระองค์ เจ้าฟ้าทั้งสองทรงพระนิพนธ์ขึ้นองค์ละเรื่อง ได้แก่ เรื่องดาหลัง และอิเหนา แม้ทั้งสองเรื่องจะมีเค้าโครงเรื่องเดียวกัน แต่รายละเอียดก็แตกต่างกันไป สำหรับเรื่องดาหลังนั้นพบว่าได้มีการดำเนินเรื่องตามนิทานปันหยีของมลายูตามที่ได้รับการผสมผสานแล้ว อย่างไรก็ดีเมื่อเรื่องนี้เข้ามาเป็นวรรณคดีในราชสำนักไทย ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะอย่างวรรณคดีไทย คือ ได้สอดแทรกลักษณะวัฒนธรรมและสภาพสังคมไทยในสมัยนั้นเข้าไปในเนื้อหาอีกด้วย พัฒนาการของนิทานปันหยีตั้งแต่ในชวาบาหลีจนได้เข้ามาในราชสำนักไทยนั้น จึงพบว่ามีลักษณะพัฒนาการ 4 ประการด้วยกัน คือ ลักษณะนิทานปันหยีในชวาบาหลีช่วงแรก ลักษณะนิทานปันหยีในชวาบาหลีช่วงหลัง ลักษณะนิทานปันหยีในมลายู และลักษณะนิทานปันหยีในไทย

ในด้านเนื้อหาของเรื่องดาหลังก็มีองค์ประกอบหลักตามแนวบันเทิงคดีประเภทเรื่องเล่า คือ มีโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ในด้านโครงเรื่องพบว่า มีโครงเรื่องใหญ่ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ชีวิตรัก ผจญภัยของตัวเอก โดยใช้ความรัก ศักดิ์ศรี และเรื่องของวงศ์เทวาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเรื่อง ตลอดจนใช้แนวความรักมุ่งมั่นเพื่อเอาชนะอุปสรรค และนำไปสู่การคลี่คลายเหล่านี้สามารถทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล ชวนติดตาม และมีเอกภาพ มีโครงเรื่องรองซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครรอง และตัวละครประกอบ บางโครงเรื่องก็มีไปมีความสัมพันธ์กับโครงเรื่องใหญ่ คือ ช่วยคลี่คลายปมปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตรักและผจญภัยของตัวเอก บางโครงเรื่องก็เพียงช่วยเสริมเนื้อเรื่องให้มีรสชาติสนุกสนานมากขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องใหญ่เลย

ในด้านแก่นเรื่องพบว่า มีแก่นเรื่องใหญ่ คือ แก่นเรื่องความรักเป็นแกนกลางในการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ แก่นเรื่องความรักมีประเด็นทำให้เห็นว่า ความรักย่อมผลักดันให้มนุษย์ทุ่มเททุกอย่าง และฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อให้เป็นไปดังใจ อันได้แก่ ความรักระหว่างชายหญิงซึ่งมีอิทธิพลสูงถึงกับทำให้ต้องไขว่คว้าคนรักมาเป็นของตัวด้วยวิธีการต่าง ๆ ความรักของพ่อที่มีต่อลูกก็สามารถทำให้พ่อยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกได้มีคู่ครองเหมาะสม แม้จะต้องแลกกับเหตุการณ์รุนแรงหรือยอมเสียศักดิ์ศรีของตน ความรักระหว่างญาติทางสายเลือดทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะออกติดตามหากันหรือให้ความช่วยเหลือกันอย่างสุดกำลัง ความรักระหว่างข้ากับเจ้านายทำให้เกิดความผูกพันความจงรักภักดี จนถึงกับข้ายอมทำทุกอย่างเพื่อเจ้านายของตัว ส่วนแก่นเรื่องย่อยอันเป็นผลกระทบจากแก่นเรื่องใหญ่ก็ได้ช่วยสร้างเรื่องให้สนุกสนาน ตื่นเต้นยิ่งขึ้น ได้แก่ การพลัดพรากและทำศึกสงคราม แก่นเรื่องนี้ได้ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ในด้านการต่อสู้ชีวิตให้แก่ตัวละคร

ในด้านการสร้างตัวละครพบว่า มีตัวละครอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ ตัวละครเอก ตัวละครรองและตัวละครประกอบ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยสร้างโครงเรื่องให้มีความสมบูรณ์ มีเอกภาพ ช่วยเพิ่มรสชาติให้เรื่องสนุกสนานและเข้มข้น บทบาทของตัวเอก คือ ระเด่นมนตรี และระเด่นบุษบาก้าโละมีบทบาทแสดงชีวิตรักและพลัดพราก มีผลต่อการสร้างโครงเรื่องใหญ่ด้วยการต้องไปพบอุปสรรคปัญหาความขัดแย้งจากตัวละครประกอบฝ่ายระตู ได้แก่ ระตูประดาหน ระตูมงกล หรือฝ่ายพระบิดา ได้แก่ ท้าวดาหา ท้าวกุเรปัน ในขณะเดียวกันก็ได้รับความอุปถัมภ์จากตัวละครประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ท้าวกาหลัง ระตูปัตหรา เพื่อให้ตัวละครมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต มีตัวละครรองฝ่ายชาย ได้แก่ ระเด่นจรกาหรังกะหนังโละ ระเด่นจินตระวันหนา เป็นผู้แสดงบทบาทออกติดตามหาตัวเอก และเข้าร่วมเหตุการณ์พลัดพราก ทำศึกสงคราม ส่วนตัวละครรองฝ่ายหญิง ได้แก่ นางจินตะหรา พระชายาทั้งสอง มีบทบาทเป็นชายารองเพื่อเสริมแก่นเรื่องความรัก นอกจากนี้บทบาทของตัวละครรองเหล่านี้ยังมีบทบาทต่อการสร้างโครงเรื่องรองต่าง ๆ อีกด้วย

ในด้านลักษณะคำประพันธ์พบว่า มีการใช้กลอนบทละครในการดำเนินเรื่องเป็นส่วนมาก มีการใช้คำขึ้นต้นตามขนบของละครใน แต่กลอนบทละครเหล่านี้ไม่สู้จะเคร่งครัดในกฎของบังคับการแต่งนัก ไม่ว่าจะเป็นจำนวนคำ การส่งสัมผัสและเสียงของกลอน ทั้งนี้เพราะอาจจะต้องการสื่อเนื้อความมากกว่ามุ่งสร้างความไพเราะในท่วงทำนอง รสนิยมการร้องเป็นทำนองเพลงก็คงจะให้ลงสัมผัสและเอื้อนเสียงโดยตัดสินจากการฟังเป็นสำคัญ และถ้านำไปแสดงก็คงจะได้บอกชื่อเพลง

กำกับในภายหลังตามความเหมาะสม นอกจากนี้ยังได้ปรากฏการใช้กลอนเพลงต่าง ๆ อันได้แก่ กลอนเพลงกล่อมเด็ก และกลอนเพลงพื้นบ้านเข้าประกอบในท่วงทำนองบางตอนได้อย่างกลมกลืน ส่วนกฎเกณฑ์ในการแต่งกลอนเพลงก็ไม่เคร่งครัดตามแบบแผนการแต่งเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ต้องการมุ่งสื่อเนื้อความตามท่วงทำนองเป็นสำคัญ

ด้านกลวิธีการดำเนินเรื่องพบว่า ใช้บทบรรยายในการดำเนินเรื่องส่วนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อจะให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องได้โดยตลอดด้วยการเล่าข้อเท็จจริงและเหตุการณ์ เล่าความรู้สึกนึกคิดทั้งช่วยเพิ่มรายละเอียดบางตอนในเนื้อหา มีการใช้บทพรรณนาเพื่อให้ภาพและบรรยากาศต่าง ๆ ได้แก่ บทชมเมือง ชมความงามของธรรมชาติ ชมความงามของตัวละคร ชมกระบวนทัพ เป็นต้นนอกจากนี้บทพรรณนายังช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงรายละเอียดของอารมณ์ภายในตัวละครในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มีบทสนทนาเข้าประกอบในบทบรรยายเพื่อทำให้เห็นลักษณะนิสัยของตัวละครทั้งช่วยให้เนื้อหามีชีวิตชีวาเหมือนกับเป็นการพูดจาปราศรัยที่เกิดขึ้นจริง ๆ

จากการศึกษาที่มาของเรื่องดาหลังด้วยการนำนิทานปันหยีทั้ง 8 สำนวนที่พบในประเทศไทยมาเปรียบเทียบกับอนุภาคหลักของเหตุการณ์ในแบบเรื่องทั้ง 7 ตอนได้พบว่า อนุภาคหลักของสำนวนนิทานปันหยีที่มีความใกล้เคียงกับอนุภาคหลักของเหตุการณ์ในแบบเรื่องของดาหลังมากที่สุด คือ สำนวนกุดาสมิรัง นอกจากนี้ยังได้พบว่า มีอนุภาคย่อยอีก 2 ประเภทในเรื่องต่าง ๆ ที่มีส่วนคล้ายคลึงกับอนุภาคย่อยในเรื่องดาหลัง อันได้แก่ อนุภาคเกี่ยวกับบทบาทประจำของตัวละคร และอนุภาคพฤติกรรมหรือการกระทำบางอย่างพบว่า เรื่องดาหลังมีที่มาจากนิทานปันหยีสำนวนต่าง ๆ โดยยังนิยมหยิบยืมอนุภาคย่อยจากเรื่องกุดาสมิรัง เชเกล อารีนดรา และสมิรังมากกว่าเรื่องอื่น ๆ เมื่อพิจารณาทั้งอนุภาคหลักในแบบเรื่องและอนุภาคย่อยแล้ว จึงเห็นได้ว่าเรื่องดาหลังมีที่มาจากนิทานปันหยีหลายสำนวน

สำหรับในด้านคุณค่าของบทละครในเรื่องดาหลังพบว่า มีคุณค่าในด้านเนื้อหา และคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ ทางด้านเนื้อหานั้น ในเรื่องดาหลังให้คุณค่าด้านสร้างอารมณ์ตามลักษณะของวรรณคดีบันเทิงประเภทเรื่องเล่า กล่าวคือ มีการสร้างเรื่องและผูกปมปัญหาในเรื่องได้อย่างเข้มข้นและชวนติดตาม มีการสร้างลักษณะตัวละครที่สามารถตรึงดูดใจผู้อ่านทั้งในด้านบุคลิกภาพ บทบาทและลักษณะนิสัย อีกทั้งนิยมใช้แนวอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้เรื่องเกิดรสชาติสนุกสนานยิ่งขึ้น และจุดประสงค์หลักในการสร้างเรื่อง คือ การมุ่งสร้างอารมณ์ แต่ก็ปรากฏว่าเรื่องดาหลังได้ให้คุณค่า

ด้านข้อคิดต่าง ๆ ได้แก่ การใช้อารมณ์และอำนาจย่อมนำไปสู่ความพินาศ ผู้มีคุณธรรมย่อมได้รับการยกย่อง ความทุกข์ช่วยให้บทเรียนชีวิต

นอกจากนี้คุณค่าด้านเนื้อหายังได้พบด้านการสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งสังคมวัฒนธรรมไทยและสังคมวัฒนธรรมอื่น ด้านการสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยพบว่า มีการสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ซึ่งเป็นสภาพของบ้านเมือง ชีวิตชาวเมือง สิ่งบันเทิงใจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สะท้อนการทำศึกสงครามของไทยครั้งโบราณ ในเรื่องการจัดทัพ การตั้งทัพ การใช้กลศึกต่าง ๆ การถวายเครื่องราชบรรณาการ การกวาดต้อนครัวเรือน การปูนบำเหน็จรางวัลแก่ทหาร สะท้อนโบราณราชประเพณีไทย ได้แก่ พระราชพิธีสมโภชลูกหลวง พระราชพิธีอภิเษกสมรส ประเพณีการพระเมรุ และประเพณีการรับแขกเมือง สะท้อนความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุญกรรม ความฝัน ลางสังหรณ์ และไสยศาสตร์ ตลอดจนสะท้อนค่านิยมต่าง ๆ ได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี และค่านิยมเกี่ยวกับผู้นำประเทศชาติ ส่วนการสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมอื่น ได้แก่ การแบหลา ความสำคัญของกริช การนับถือเทพต่าง ๆ การทำพิธีศพ และการนับถือพระผู้ใหญ่

สำหรับคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ได้พบว่า มีการใช้เสียงสัมผัสทั้งสัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสสระเพื่อให้เสียงไพเราะ และชวนให้นึกถึงความหมายจากการสรรคำให้มาสัมผัสรับกัน มีการเล่นคำด้วยวิธีการซ้ำคำ ซ้ำความ และซ้ำความหมาย ทั้งนี้เพื่อช่วยเน้นความไพเราะ ย้ำความหมาย มีการใช้โวหารแบบภาพพจน์ทั้งอุปมา อุปลักษณ์ เพื่อบรรยายพรรณนาลักษณะอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร มีการอ้างถึงเพื่อสร้างความหมายลึกซึ้งในถ้อยคำได้คมคาย มีการใช้โวหารจินตภาพเพื่อสร้างภาพให้ชัดเจน ทั้งมีการสร้างภาพเพื่อผสานกับอารมณ์ของตัวละครในบรรยากาศต่าง ๆ

นับว่าเรื่อง ดาหลัง บทละครพระราชนิพนธ์ได้ให้คุณค่าทางด้านวรรณคดีหลายด้าน โดยเฉพาะด้านเนื้อหา สุนทรียภาพ และมีเนื้อเรื่องมาจากนิทานปันหยีหลายสำนวน

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณคดีเรื่องดาหลัง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพียงเล่มเดียว ซึ่งก็สามารถให้คำตอบด้านคุณค่าอยู่หลายด้าน ทั้งได้นำนิทานปันหยี 8 สำนวนที่หาได้ในประเทศไทยมาใช้เปรียบเทียบกับเรื่องดาหลัง ก็ได้ทราบที่มาค่อนข้างชัดเจน อย่างไรก็ดีผู้ที่มีความสนใจในวรรณคดีเรื่องนี้ ก็สามารถจะค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมได้อีก โดยอาจจะศึกษาค้นคว้าดาหลังในแนวกว้างขึ้นไปอีก เช่น อาจเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเรื่องดาหลัง กับเรื่องอิเหนาฉบับต่าง ๆ หรืออาจจะศึกษาให้ด้านที่มาของเรื่องดาหลัง กับอิเหนาจากนิทานปันหยีสำนวนอื่น ๆ ที่พบในเกาะชวาบาหลี และมลายู ซึ่งนอกเหนือจากที่พบในประเทศไทย ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงความแตกต่างในด้านที่มา และการสร้างเนื้อหาได้มากยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย